

[B] **TEKST EN CONTEXT. EEN STUDIE OVER
AUTOBIOGRAFISCHE LITERATUUR**

In 2011 publiceerde A.H.J. Dautzenberg de roman *Samaritaan*. Daarin bracht hij verslag uit van zijn vrijwillige donatie van een nier aan een onbekende. Het boek zorgde voor veel ophef en Dautzenberg, geenszins afkerig van publiciteit, legde in diverse interviews uit wat hem tot zijn onbaatzuchtige daad had gebracht.

Onlangs verklaarde hij in zijn nieuwe bundel verhalen, *En dan komen de foto's* (AtlasContact, 2014), dat hij helemaal geen nier had afgestaan. Hij deed deze onthulling in een verhaal dat in de vorm was gegoten van een interview. Wat is hier verzinsel en wat autobiografische waarheid? Waarom stichtte hij verwarring? Wilde hij aandacht vragen voor zijn werk of voor een medisch probleem, of ging het om een demonstratie dat fictie en werkelijkheidsbeschrijving niet van elkaar verschillen?

Het geval Dautzenberg is een extreem voorbeeld van de grote belangstelling die tegenwoordig uitgaat naar de persoon van de auteur, of hij die nu zelf opwekt of niet. Elke tweede of derde vraag in een interview betreft het autobiografische gehalte van zijn werk. Sterker, dit werk is veelal niet meer dan een aanleiding om meer van de schrijver te weten te komen. Het behoeft geen nadere toelichting dat hierbij ook commerciële motieven in het spel zijn.

Tegen deze achtergrond is het een goed idee geweest van Lut Missinne, hoogleraar moderne Nederlandse literatuur aan de Westfälische Wilhelms-Universität in Münster, een studie te wijden aan recente autobiografische literatuur: *Oprecht gelogen. Autobiografische romans en autofictie in de Nederlandse literatuur na 1985*. De ondertitel kan de indruk wekken dat het boek literair-historische pretenties heeft, maar het tracht geen overzicht te geven van de Nederlandstalige autobiografische literatuur in de laatste vijftientig jaar. Het werk van schrijvers als L.H. Wiener, Eric de Kuyper, Nicolaas Matsier, Jeroen Brouwers en anderen fungeert als illustratiemateriaal bij de verschillende aspecten die Missinne, gesteund door een imposante hoeveelheid vakliteratuur, in het autobiografische genre onderscheidt.

Zij beperkt zich daarbij tot “het grensgebied van feit en fictie”. Deze formulering lijkt te suggereren

dat verifieerbaarheid de scheidslijn vormt tussen autobiografische literatuur en literatuur. Dit is echter niet zo, getuige de centrale vraag die Missinne probeert te beantwoorden: “Welke signalen in de tekst sturen onze lectuur in de richting van autobiografisch en/of fictioneel lezen?” Zij beperkt zich expliciet tot de tekstuele kenmerken die de lezer een literair werk al of niet autobiografisch doen lezen. De tekst krijgt van haar het volle pond, terwijl het toch ook, en misschien wel in de eerste plaats, externe indicaties zijn, zoals de eerder genoemde interviews en de flaptekst, die de lezer naar een al of niet autobiografische leeswijze dirigeren.

In het door Missinne afgebakende probleem- en grensgebied probeert zij onderscheid te maken tussen de autobiografische roman en autofictie. Het eerste genre doet zich voor als een roman, waarin vervolgens autobiografische elementen herkenbaar zijn. Het tweede lokt door de identiteit van auteur en personage een autobiografische leeswijze uit, maar vertoont vervolgens fictionele trekken. Ook hier lijkt de beperking tot de tekst problematisch. Hoe zijn bijvoorbeeld autobiografische elementen te onderkennen zonder vergelijking met de wereld daarbuiten? Overigens speelt het gemaakte onderscheid tussen autobiografische roman en autofictie in het vervolg geen prominente rol.

Naar goed academisch gebruik opent *Oprecht gelogen* met een hoofdstuk (“Definities en grensproblemen”) waarin de belangrijkste termen en begrippen worden omschreven. Waarna in zeven hoofdstukken even zovele facetten van autobiografische literatuur aan de orde komen. Achtereenvolgens gaat Missinne in op het autobiografische schrijven als taalhandeling, op stijl en authenticiteit, op de uiteenlopende manieren waarop een autobiografisch relaas kan worden verteld, op fictionaliteit en referentialiteit, op het hachelijke concept identiteit, op de herinnerings-situatie die veel autobiografische geschriften structureert en op het metacommentaar en de verwijzingen naar andere teksten die een autobiografische lectuur kunnen stimuleren of tegengaan. Een uitvoerig notenapparaat en een omvangrijke literatuurlijst geven *Oprecht gelogen* het aanzien van een degelijke studie. De bruikbaarheid daarvan wordt vergroot door de toevoeging van een namenregister.

Bij alle waardering die men voor het boek kan hebben, stemt de studie van Missinne niet in alle opzichten tot tevredenheid. De gekozen benaderingswijze, gekenmerkt door de concentratie op tekstuele elementen, is niet toereikend om het autobiografische genre te beschrijven. Missinne benadrukt zelf enkele malen dat het de lezer is die beslist of hij een tekst autobiografisch leest: “De lectuur wordt niet alleen door de eigenschappen van de tekst gestuurd, maar is steeds het resultaat van een interactie tussen de tekst en het bewustzijn van de lezer. Zijn leeservaringen en leesverwachtingen zullen zijn lectuur kleuren. Beschikt de lezer over voorkennis waarbij het gelezene nauw aansluit, dan zal hij geneigd zijn het ook volgens deze informatie te interpreteren.” Hier is geen speld tussen te krijgen, maar helaas trekt de onderzoekster in haar eerder geciteerde centrale vraag niet de consequenties uit dit standpunt. Zij blijft de nadruk leggen op tekstuele bijzonderheden en gaat zeker niet zover als Paul de Man, die de autobiografie als een bepaalde leeswijze opvat, in principe toepasbaar op elk literair werk. Die specifieke manier van lezen wordt niet alleen, en zelfs niet in overwegende mate, ingegeven door tekstuele eigenaardigheden, maar door de context, met inbegrip van de marketing-afdeling van de uitgeverijen.

Oprecht gelogen heeft de lezer die geïnteresseerd is in autobiografische literatuur veel te bieden. De verschillende aspecten van deze literatuursoort worden helder uiteengezet. De analyses waarin zij nader worden toegelicht, zijn ook op zichzelf waardevol door het inzicht dat zij bieden in het werk van een aantal hedendaagse auteurs. Echter, steeds blijft de gedachte knagen dat met een benadering die alleen de tekst recht doet, het belang van de context ten onrechte wordt verwaarloosd.

G.F.H. RAAT

LUT MISSINNE, *Oprecht gelogen. Autobiografische romans en autofictie in de Nederlandse literatuur na 1985*, Vantilt, Nijmegen, 2013, 280 p.